

ÇANAKKALE SERAMİKLERİ KOLOKYUMU BİLDİRİLERİ

Suna - İnan Kıraç
Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü

AVUSTRALYA'DAN GELEN İKİ ŞERBETLİK VE KAHVERENGİ SIR ARAŞTIRMALARI

M. Fatih KARAGÜL*

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne, T.C. Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile, "The Silver Society of Australia" tarafından 2 adet Çanakkale seramiği kazandırılmıştır. Güzel Sanatlar Fakültesi'ne, 03.08.2006 tarihinde teslim edilen bu iki seramik, teslim evraklarında her ne kadar şerbetlik olarak adlandırılmış ise de, bunlardan biri at biçimli bir kaptır¹ (Res. 1). Kahverengi sırlı şerbetlik ise (Res. 3) nadir bir örnek olmalıdır. En yakın benzer örneği Suna – İnan Kıraç Koleksiyonunda yer alan şerbetliğe² benzese de aralarında belirgin farklar bulunmaktadır.

Yapılacak araştırmada, kahverengi sırlı bu şerbetliğin tanıtılması ve yüzeyinde kullanılmış olan kahverengi sırnın, deneysel olarak yeniden üretilebilirliği üzerine çalışmaların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Laboratuvar ortamında hazırlanarak seri olarak üretilebilecek bu sırnın, Çanakkale seramiği üretmeye çalışan küçük çaplı atölyelere bir renk önerisi olarak sunulması, hedeflenen bir diğer amaçtır. Bu atölyeler ürettikleri seramiklerde, diğer orijinal Çanakkale seramik renklerini kullanmadan, ağırlıklı olarak yeşil ve şeffaf sır tercih etmektedirler. Tespit edilerek sunulacak olan kahverengi sır ile, az da olsa üretimi süren seramiklere olumlu bir renk önerisi sunulup, Çanakkale seramiklerinin yaşatılmasına katkı sağlanmış olacaktır.

1. At Biçimli Kap:

Form, kırmızı çömlekçi çamuru ile 7 ayrı parça halinde şekillendirilerek, bu parçaların monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Sır altında çamur yüzeye beyaz astar uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ayak kısımları astarsız bırakılmıştır. Astar tabakasının üzerine renksiz şeffaf sır uygulanmış olan form yüzeyinde, yer yer bakır ile yeşil akıtma dekor uygulanmıştır. Burun, gözler, yele, yular, eyer, kuyruk ve göğüste yer alan madalyon, formun bütünü şekillendirildikten sonra, yüzeye monte edilmişlerdir. Kuyruk, sol arka ayağa doğru hafifçe kıvrılarak monte edilmiştir. Göğüste yer alan 18 dilimli madalyonun tam orta kısmında küçük bir çıkıntı yer almaktadır (Res. 2). Ön ayakların omuz hizası ve göğüste yer alan madalyonun üst kısmında soğuk kahverengi boya ile bitkisel dekorlar yer almaktadır. Yine aynı soğuk boya, yele ve eyer bölgesinde de göze çarpmaktadır. Formun toplam yüksekliği 28.2 cm., gövde uzunluğu 14 cm., gövde genişliği 5.5 cm., ayak çapı 2.8 cm., ön ve arka ayak arası açıklığı 8.8 cm., baş uzunluğu 6 cm., kuyruk uzunluğu 9 cm.dir. Sol ön ayakta çok küçük bir kırık mevcuttur.

2. Şerbetlik³:

Form, kırmızı çömlekçi çamuru ile tek parça halinde şekillendirilip, kulp ve emzik sonradan monte edilmiştir. Sır altında astar kullanılmamış olup, kullanılan kahverengi sır doğrudan

* Yrd. Doç. Dr. M. Fatih Karagül, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi GSF, Seramik Bölümü, Terzioğlu Kampüsü, Çanakkale Seramikleri Araştırma Geliştirme ve Uygulama Merkezi (ÇASEM) - Çanakkale.

E-posta: fkaragul@comu.edu.tr

¹ At biçimli kap Çanakkale Seramikleri kataloğundaki örneklerle benzerdir, bk.: A. Altun, Çanakkale Seramikleri. Ş. Akalin v.d. (kat.) - T. Artan (çev.), Suna - İnan Kıraç AKMED Yayınları 1 (1996) 114 No. 164.

² Altun age., 107 No. 152.

³ Şerbetliğin genel ölçüleri ise şöyledir: Toplam yük. 24.3 cm., karın çapı 16.2 cm., kaide yük. 3 cm., ağız çapı 5 cm., ayak çapı 8.5 cm.

çamur yüzeye uygulanmıştır. Formun emzik, boyun ve doldurma kısmı ilgi çekicidir. Emzik sıra dışı bir şekillendirme örneği sergilemektedir ve boyunla ağız arasına bağlantılıdır. Emzik yapısı uç kısımda kübik bir görünümde olup, akıtacak ise daireseldir. Emziğin üstünde yer alan uzunlamasına çıkıntı muhtemelen çeşitleme kaygısı ile oluşturulmuştur. Emzik monte edilirken dik aksı bozulmuş ve yamuk bir şekilde bırakılmıştır. Formun ağız kısmını oluşturan parçada 3 şeritli yiv yer almakta, boyunda ise yine 3 boğum fark edilmektedir. Kulpun bir ucu, boyundaki ikinci boğuma monte edilmiş, diğer ucu ise omzun hemen altına monte edilmiştir (Res. 4).

Gövdenin temel formu ters damla formunda olup, yüksek bir ayağın üstüne yerleştirilmiştir. Formun boyun ve omuz hizasında yer alan sade rölyefler yine ustalıklı işlenmiştir. Abartısız yapraklar, emziğin hemen altında ve omzun her iki yanında birer tane olmak üzere yer almaktadır. Bu formun diğer bir özelliği de sır yüzeyindeki farklı bölgelerde görülebilen redüksiyon lekelerinin varlığıdır (Res. 5). Yanardöner görünümlü bu redüksiyon lekeleri, formun odun ateşinde piştiğini belgelemektedir. İncelenen her iki form da 19. yy.'ın sonu 20. yy.'ın başına tarihlenebilir.

3. Kahverengi Sır Uygulamaları:

Temel araştırma konumuzu oluşturan kahverengi şerbetliğin dış yüzeyini kaplayan sır yüzeyi üstünde, herhangi bir sır üstü soğuk dekor uygulaması yer almamaktadır. Bu nedenle yüzeydeki kahverengi sır, hiçbir olumsuz dış etkide kalmadan doğal güzelliğiyle fark edilebilmektedir. Bu kahverengi sırn Çanakkale seramiklerinde kullanılmış olduğu, Suna – İnan Kıracı Kaleiçi Müzesi'ndeki farklı örneklerde de görülebilmektedir. Ne var ki, günümüzde Çanakkale'de, Çanakkale seramiklerini geleneksel yöntemlerle düzenli olarak üreten atölyeler tamamen kapanmış bulunmaktadır. Yalnızca Çanakkale merkezindeki birkaç sanat atölyesinde az sayıda Çanakkale seramiği üretilmekte ve bu örnekler ise Çanakkale'de üretilip satılan diğer kalitesiz seramiklerle rekabet edebilecek boyutta bulunmamaktadır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde yer alan araştırma merkezlerinden olan ÇASEM, 2000 yılından beri Çanakkale seramikleri konusunda endüstriyel yöntemlerle uygulamalar yapmaktadır. Bu sayede Çanakkale seramiklerinin yaşatılması için önemli bir adım atılmıştır. 2007 yılından itibaren ise, üretim yöntemi olarak geleneksel üretim yöntemi olan çömlekçi tornasında şekillendirme ilk kez kullanılmaya başlanmıştır.

ÇASEM bünyesinde üretilen seramikler; at başlı ve aynalı testiler, şerbetlikler, küp çeşitleri, at ve fıçı biçimli kap, gemili gaz lambaları, yapraklı tabak çeşitleri, serbest fırça darbesi dekorlu tabak çeşitleri olarak sıralanabilir. Bunun yanı sıra, yoruma dayalı ürünler de merkez atölyelerinde üretilmektedir. Tüm bu seramikler ağırlıklı olarak şeffaf yeşil ve daha az olmak üzere renksiz şeffaf sırla sırlanmaktadır. Çanakkale seramiklerinde kullanılmış olan sırların zenginliği göz önünde bulundurulduğunda, bu eksikliği giderebilmek amacıyla, inceleme konumuzu oluşturan kahverengi şerbetlik, bu konuda fikir verici olmuş ve kahverengi sır denemeleri üzerine deneysel çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Kahverengi sır denemeleri için reçeteler hazırlanırken, orijinal Çanakkale seramiklerinin odun ateşinde, çok yüksek olmayan derecelerde pişirildiği gerçeğinden hareketle, test sırlarının da çok yüksek derecelere gereksinim duymadan olgunlaşabilmesi hedeflenmiştir. 935°C'de olgunlaşabilecek test sırları, elektrikli fırında pişirilerek farklı oranlardaki renklendirici oksitler kullanılmış ve farklı kahverengi tonlarına ulaşılmıştır.

Sırın ana bünyesi renklerin doygun ve yüzeyin parlak olabilmesi için ergitici ağırlıklı hammaddelerden oluşturulmuştur. 100 gr.'lık tartım reçetesinde sırın ana bünyesi sülyen (40 gr.), boraks (40 gr.) ve sodyum feldspattan (20 gr.) oluşturulmuştur (Tab. 1). Testlerin genelinde renklendirici olarak temelde demir oksit ağırlıklı kullanılmış, değişkenlik sağlamak için krom oksit ve bakır tualinden farklı oranlarda yararlanılmıştır (Res. 6-7). Astarlı ve astarsız yüzeylerde tek ve çift kat olarak kırmızı çömlekçi çamuru yüzeyinde gerçekleştirilen testlerde, en olumlu sonuçlar, demir ve bakır kombinasyonlarından elde edilmiştir. Ulaşılmaya çalışan kahverengi için 7.6 gr. demir oksit ve 1 gr. bakır tual, en uygun sonucu vermiştir. 2 no'lu test orijinal örneğe benzer bir sonuç vermiş ve testler hedefine ulaştığından araştırmaya son verilmiştir (Tab. 2).

Oluşturulan sırın yapısının kurşun alkali ağırlıklı oluşundan, çok miktarda hazırlanacak olan sırlarda, bekleme durumunda çökme gerçekleşecektir. Sırın kullanım aşamasında iyice karıştırılmaması durumunda, ton değerinde açılma olacağı unutulmamalıdır. Ayrıca, hazırlanan sırın fonksiyonel olmayan ürünlerde kullanılması hedeflendiğinden, sülyen kullanımında herhangi bir çekince görülmemiştir. Aynı sırın fonksiyonel kullanım eşyalarında değerlendirilmesi durumunda, ise sırın firitlenerek kullanılması olasıdır.

4. Sonuç :

Elde edilen kahve rengi sırın, ÇASEM bünyesinde kullanıma sokularak, renk alternatiflerine yenilik getirip, Çanakkale seramiklerinde çeşitlilik sağlanması planlanmaktadır. Bu testler çok olumlu sonuçlar doğurmuş olup, istem dışı olarak yeni bir sarı sır reçetesine daha ulaşılmıştır. Testler sonucunda elde edilen sarı sır (Tab. 2, sır no: 10), Çanakkale seramiklerinde kullanılan sarı renkli sırlarla benzer olup, seri üretimlerde rahatlıkla kullanılabilir niteliktedir.

Gerçekleştirilen testler, Çanakkale seramiklerinde kullanılan sırların bir gizem olmadığını ve rahatlıkla yeniden üretilebileceklerini ortaya koymuştur. Önemli olan nokta ise Çanakkale seramikleri örneğinde olduğu gibi kültürümüze sahip çıkıp, onu koruyup yaşatabilmek için bilinçli adımların atılması gerekliliği gerçeğidir. Bu doğrultuda bilginin üretilip paylaşımı önem kazanmaktadır. Amacımız; Üniversite olarak bu konuda gerçekleştirdiğimiz küçük bir adımla elde edilen verileri uygulamaya geçirip, ürettiğimiz Çanakkale seramikleriyle, önce Çanakkaleli üreticilere doğru bir örnek olmak ve gerçekleştireceğimiz bilgi aktarımıyla üreticileri Çanakkale seramiği üretmeye teşvik etmektir. Bu küçük adımlar sayesinde, yerel seramik üreticilerinin, geleneksel Çanakkale seramiğini bilinçli bir şekilde yeniden üretiyor olması, kültürel ve sanatsal anlamda büyük bir adım olacaktır.

KISALTMALAR

Fe : Fe₂O₃

Cu : Bakır Tualin

Cr : Cr₂O₃

Na Feldspat : Sodyum Feldspat

1	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+1,4 Cu	2	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+1 Cu	3	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+0,6 Cu	4	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+1,4 Cu
5	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+1 Cu	6	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+0,6 Cu	7	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+%1,4 Cu	8	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+1 Cu
9	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+0,6 Cu	10	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+1,4 Cu	11	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+1 Cu	12	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+0,6 Cu
13	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+1,6 Cr	14	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+1 Cr	15	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+0,6 Cr	16	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+1,4 Cr
17	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+1 Cr	18	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+0,6 Cr	19	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+1,4 Cr	20	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+1 Cr
21	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+0,6 Cr	22	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+1,4 Cr	23	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+1 Cr	24	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+0,6 Cr
25	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +9,6 Fe+%4 Cr	26	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +9,6 Fe+%1 Cr	27	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%1 Fe+%5 Cr	28	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%5 Fe+%1 Cr
29	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%1 Fe+%6 Cr	30	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%6 Fe+%1 Cr	31	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%2 Fe+%5 Cr	32	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%5 Fe+%2 Cr
33	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%2 Fe+%2 Cr	34	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%3 Fe+%3 Cr	35	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%2 Fe+%4 Cr	36	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%4 Fe+%2 Cr
37	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%3 Fe+%4 Cr	38	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%4 Fe+%3 Cr	39	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%4 Cr	40	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%4 Fe
41	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%5 Cr	42	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%5 Fe	43	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%4 Fe+%4 Cr	44	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%5 Fe+%3 Cr
45	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%6 Cr	46	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%6 Fe	47	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%7 Cr	48	Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +%7 Fe

Tab. 1 100 gr. halinde hazırlanan tartım reçeteleri

1		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+1,4 Cu	2		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+1 Cu
3		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +7,6 Fe+0,6 Cu	4		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+1,4 Cu
5		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+1 Cu	6		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +6,6 Fe+0,6 Cu
7		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+%1,4 Cu	8		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+1 Cu
9		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +5,6 Fe+0,6 Cu	10		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+1,4 Cu
11		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+1 Cu	12		Sülyen 40 Boraks 40 Na feldspat 20 +4,6 Fe+0,6 Cu

Tab. 2 En iyi sonuçların alındığı, demir ve bakır kombinasyonlu ilk 12 sırt testi

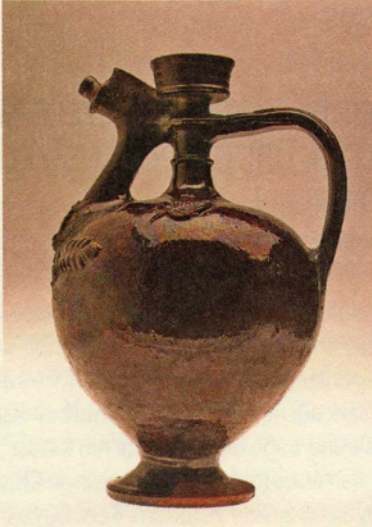
Res. 1 At biçimli kap.

Res. 2 a At biçimli kap.

Res. 2 b Form detayları.

Res. 3 Şerbetlik.

Res. 4 Şerbetlik.

Res. 5 Yüzejde yer alan redüksiyon etkileri.

Res. 6 1 - 12 numaralı demir ve bakır kombinasyonlu sır testleri.

Res. 7 13 - 24 numaralı demir ve krom kombinasyonlu sır testleri.

Res. 8 25 - 48 numaralı demir ve krom kombinasyonlu sır testleri.